

Олександр Сич

ВНЕСОК СТЕПАНА ЛЕНКАВСЬКОГО У ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІДЕОЛОГІЇ ОУН

Повноцінне пізнання історії будь-якої політичної організації чи руху неможливе без глибокого проникнення в її ідеологічні підвалини.

На новітньому етапі розвитку української держави помітне місце в її політичному житті займають політичні організації, в чий основі лежить ідеологія українського націоналізму. А тому дослідження проблематики націоналістичної ідеології має не тільки наукове значення для глибшого пізнання історії українського організованого націоналізму, але й практичне значення для розуміння сучасних тенденцій його розвитку та впливу на українське суспільство.

Степан Ленкавський належав до числа співзасновників та чільних діячів Організації Українських Націоналістів (ОУН). У керівних органах ОУН він завжди займав провідні ідеологічні становища. Без уваги до його ролі в процесі формування ідеології ОУН її вивчення не буде завершеним і повноцінним.

Завдання цієї статті – дослідити внесок Степана Ленкавського у формування ідеологічних основ ОУН.

Розкриваючи роль Степана Ленкавського в ідеологічному становленні ОУН, неможливо оминати період його політичної та ідеологічної діяльності в підпільній Організації Вищих Кляс Українських Гімназій (ОВКУТ) та Спілці Української Націоналістичної Молоді (СУНМ). Адже саме на базі СУНМ, що утворилася в результаті злиття низки розрізнених молодіжних націоналістичних гуртків (у т. ч. і ОВКУТ)¹, формувалася пізніше організаційна структура та Краєва Екзекутива ОУН на західно-українських землях (КЕ ОУН ЗУЗ)².

Вже від п'ятого класу гімназії Степан Ленкавський належить до підпільної Організації Вищих Кляс Українських Гімназій. Вона виникла

¹ Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фондації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 400; Книш З. При джерелах українського організованого націоналізму. – Торонто: «Срібна сурма», 1970. – С. 72-76; Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. – Дрогобич: «Відродження», 1994. – С. 59.

² Мірчук П. Нарис історії ОУН. Перший том. 1920-1939. За редакцією Степана Ленкавського. – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – С. 115; Кравців Б. Перші гасла і перші стріли. До історії розвитку націоналістичного руху на ЗУЗ // Вісник. – 1951. – Ч. 1. – С. 22.

на початку 20-х років під ідеологічним впливом творів Дмитра Донцова та з організаційної ініціативи активістів УВО³. Її мережа була достатньо розгалуженою в усій Західній Україні – гуртки існували у Львові, Станиславові, Тернополі, Стрию, Самборі, Любачеві.

Підпільні гуртки ОВКУТ мали завдання гуртувати і вишколювати гімназійну молодь як резерв для УВО. Офіційною версією свого завдання, на випадок деконспірації, ця організація мала називати підготовку абсолювентів середніх шкіл до студій в українському таємному університеті й організування бойкоту “студентів-штрайколомів”. Фактично ж вона розповсюджувала нелегальну літературу, зривала польські державні свята в українських школах, робила заборонені поліцією тернові вінки на стрілецькі могили, нелегально збирала гроші на жетони Бойового Фонду УВО. Тільки дехто, особливо втаємничені, також переховували і переносили зброю⁴.

ОВКУТ послуговується, хоч і короткий час, своїм друкованим органом “Метеор”. Очевидно, з ним співпрацював і Степан Ленкавський⁵.

Отож, під впливом бойових дій Української Військової Організації (УВО) та під ідеологічним впливом творів Дмитра Донцова ОВКУТ фактично займається ідеологічно-пропагандивною діяльністю серед гімназійної молоді Галичини, а в її лавах уперше апробовує свої ідеологічні здібності і Степан Ленкавський.

Закінчивши навчання в гімназії, Степан Ленкавський записується на студії стислої філософії (короткі студії з філософії) у Львівському університеті. З наказу УВО стає членом Співки Української Націоналістичної Молоді і входить до складу її проводу⁶.

Групи, які складали СУНМ, мали ідеологічне спрямування. Основним змістом їхньої роботи було зорганізувати старшогімназійну і студентську молодь та її ідеологічний вишкіл.

У цьому плані особливо вирізнялися їхні зібрання в Академічному Домі на вул. Супінського, 21. “У затишних палких дискусіях там розтrophували згубні впливи комунізму, а також і соціалізму, який в той час ще мав багато своїх прихильників. Там остаточно викинуто останки москвофільства, яке

³ Климшин М. Степан Ленкавський // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. – Т. 2. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1985. – С. 290.

⁴ Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 399-400.

⁵ Некролог на смерть Степана Ленкавського // Визвольний шлях. – 1985. – Кн. 12.

⁶ Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 401.

колись в Галичині мало багато своїх прихильників і перед Першою світовою війною було досить поважним політичним фактором”⁷.

Члени СУНМ свою ідеологічну роботу проводять також серед ремісничої та селянської молоді. У середовищі робітничої молоді творяться підпільні гуртки за трійковою системою. В селі молодь організовується через активну просвітницьку діяльність СУНМ. Організація сприяє створенню філій “Просвіти”, хорів, аматорських гуртків тощо.

Степан Ленкавський, ще навчаючись у Станиславівській гімназії, мав досвід такої роботи в селі. Не полишав він її і тепер. “До обов’язку студентської молоді належали поїздки по селах у неділі й свята з рефератами для піднесення національної свідомості”, – напише він пізніше⁸. Предметно про таку його діяльність згадують односельці.

“Він був студентом. І коли тільки приїздив до батьків, то збирав нас, сільських старших і молодших хлопців, та вчив нас про Україну”, – згадував на еміграції односелець Олекса Гурик⁹.

Мешканці с. Загвіздя зберегли згадки про те, як він часто виступав перед селянами з доповідями з історії України (тільки у 1928 року було 8 таких виступів), вивчав історію України та народні й патріотичні пісні з членами “Плесту” і “Сокола”, ініціював різні культурно-просвітницькі заходи¹⁰.

Степану Ленкавському разом з Іваном Габрусевичем належить ініціатива в організації широкої акції середньошкілників, спрямованої проти змушування їх до участі в святкуваннях польських державних свят¹¹.

На початковому етапі існування СУНМ Степан Ленкавський намагався співпрацювати з журналом “Смолоскипи”, що був її друкованим органом і виходив короткий час у 1927 році¹². Він був також членом літературної групи “Листопад”, котру на противагу комуністичному літературному угрупованню “Жовтень”, було створено в рамках СУНМ із молодих націоналістичних письменників¹³.

⁷ Климичин М. Степан Ленкавський // *Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславіщини*. – Т. 2. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1985. – С. 291.

⁸ Ленкавський С. *Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба*. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 405.

⁹ Мечник С. *Люди, роки, події (спогади; четверта частина)*. – Мюнхен, 1986. – С. 32.

¹⁰ Ципердюк М. *Загвіздя. 600 років*. – Івано-Франківськ, 1994. – С. 12.

¹¹ Кравців Б. *Перші гасла і перші стріли. До історії розвитку націоналістичного руху на ЗУЗ // Вісник*. – 1951. – Ч. 1. – С. 22.

¹² Ленкавський С. *Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба*. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 401.

¹³ Янів В. *Зустріч з полк. Коновальцем на тлі настроїв доби // Євген Коновалець та його доба*. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 445.

Незадоволення рівнем “Смолоскипів” спонукало його та друзів – Степана Охримовича, Богдана Кравців, Івана Габрусевича – до спроби видавати власну газету під назвою “За Україну”. Однак цього задуму за жорсткого поліційного контролю друкарень так і не вдалося здійснити. Надалі вони застосовували безпечніший спосіб – нелегальний циклоstileвий друк. Саме таким способом на студентських квартирах при замкнених вікнах 1946 року було вперше віддруковано нарис Степана Ленкавського про філософські основи ідеології Дмитра Донцова¹⁴.

В ідеологічній та просвітницькій роботі СУНМ Степанові Ленкавському належала немала роль. Він активно розробляє питання націоналістичної ідеології, будуючи її на ідейних засадах Міхновського та Донцова і кладучи в основу культ героїзму Січових Стрільців Маківки, студентів з-під Крут.

Так, на етапі існування СУНМ Степан Ленкавський в числі “трьох поповичів”-“обухівців” – Степана Охримовича та Івана Габрусевича (“Обухович” – публіцистичний псевдонім Охримовича) – спричиняється до визначення чіткого ідеологічного, націоналістично-революційного спрямування СУНМ¹⁵.

Саме завдяки їхнім зусиллям цю молодіжну організацію було втримано в сфері революційної діяльності ОУН, коли розгорнулася боротьба за її переведення в сферу легальної політики УНДО¹⁶.

Поява фундаментальної праці Дмитра Донцова “Націоналізм” припадає власне на час формування СУНМ. Вона стала фундаментом подальшого ідеологічного формування націоналістичної молоді Галичини.

Однак, ніде правди діти, за визнанням самого Степана Ленкавського, “праці Д. Донцова були занадто трудною лектурою для цього віку і треба було готувати популярні матеріали”¹⁷.

“Всі її читали й хотіли вважати неначе новою євангелією, може не так з уваги на її зміст – бо не всі його тоді розуміли і мушу признатися, що і я до них належав, – але головню тому, що написав її Донцов і в першій її частині громив «лібералів», «соціалістів» та «демократів», бив наліво й направо, як крокодил хвостом”, – признається також і Зиновій Книш¹⁸.

¹⁴ Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 402-403.

¹⁵ МЕК. Іван Габрусевич (Іртен-Джсон) // Український самостійник. – 1956. – 30 вересня.

¹⁶ Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 406-407; Кравців Б. Перші гасла і перші стріли. До історії розвитку націоналістичного руху на ЗУЗ // Вісник. – 1951. – Ч. 1. – С. 21.

¹⁷ Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 404.

¹⁸ Книш З. Далекий приціл. – Торонто: Срібна Сурма, 1967. – С. 33.

До тих популярних матеріалів, які допомагали галицькій молоді розібратися в глибинах книги Донцова, належить і праця Степана Ленкавського “Філософічні підстави «Націоналізму» Донцова”, спочатку, як вже було сказано, друкована для широкого підпільного вжитку на циклостилї, а 1928 року в журналі “Розбудова Нації”¹⁹.

Свідченням того, як його сучасники поцінювали цю працю, є слова доктора Степана Галамая: “Зараз же після книжки д-ра Дмитра Донцова у Львові п. н. «Націоналізм» в 1926 р. появилася еляборат С. Ленкавського “Філософічні основи «Націоналізму» Донцова”. Я завжди цікавився філософією і якщо не помиляюся, то принайменше в першому десятиріччі після 1926 р. ніякий подібний (до С. Ленкавського) еляборат не появилася”²⁰.

Якщо коротко підсумувати наведену в Степана Ленкавського характеристику філософських основ ідеологічної системи Дмитра Донцова, то весь її зміст він скристалізовує в одному чіткому і влучному реченні: “Ідеологія націоналізму в праці Донцова, як світогляд, приймає чинник нематеріальний – волю – за основу буття, як етика, вважає за добро те, що зміцнює силу нації, як історичний світогляд, признає ідеям вплив на життя, а як наслідок ділання на психіку її визнає примушує здійснити візію вимріяної майбутності”²¹.

Степан Ленкавський у своїй короткій праці не тільки систематизував філософські основи “Націоналізму” Дмитра Донцова, але й як той, хто студював “стислу філософію”, професійно і справедливо вказав на деякі хиби термінологічної бази в Дмитра Донцова, що значно полегшило сприйняття “Націоналізму” його молодим сучасникам.

Так, зокрема, Степан Ленкавський пояснює різницю між термінами “ідеалізм”, “волюнтаризм”, “енергетизм” і “динамізм”, які Донцов вживає синонімічно. Дмитро Донцов, як публіцист, не приділяє цьому значної уваги, однак Степан Ленкавський вважає, що “від цього залежить стійкість ідеології”.

Водночас Степан Ленкавський робить критичні зауваження і принципового характеру. Він вважає помилковим виводити ідеологію націоналізму з теорії дарвінізму. Хоча поверхнево між ними є спільності, як-от боротьба за існування і виживання сильнішого, але С. Ленкавський справедливо зауважує, що дарвінізм є ідеологією матеріалістичного походження, в той час як націоналізм базується на ідеалістичній основі.

¹⁹ Ленкавський С. Філософічні підстави “Націоналізму” Донцова // Розбудова Нації. – 1928. – Ч. 7-8. – С. 272-276.

²⁰ Галамай С. Боротьба за визволення України 1929-1989. – Львів: “Каменярь”. – 1993. – С. 43.

²¹ Ленкавський С. Філософічні підстави “Націоналізму” Донцова // Розбудова Нації. – 1928. – Ч. 7-8. – С. 276.

Здійснюючи критичний аналіз філософських основ ідеологічної системи Дмитра Донцова, Степан Ленкавський не абсолютизує його праці “Націоналізм” як вивершеної ідеологічної системи українського націоналізму, а відносить її тільки до зародків ідеології українського націоналізму. Адже на самому початку своєї розвідки він зауважує: “Коли мова йде про ідеологію Донцова, то її слід зарахувати до **першої стадії** (виділення моє. – О. С.) кожної ідеології, коли вона схоплює й оформлює течії, що нуртують у душах покоління, яке шукає нових шляхів”²².

В кінці 20-х років розвиток націоналістичного руху досягнув того етапу, коли він уже не вміщувався у витворених організаційних рамках. З одного боку, найавторитетніший його чинник, Українська Військова Організація, потребувала розширити свою діяльність із суто бойового аспекту на загальнополітичний. З іншого – ступінь теоретичного опрацювання ідеології українського націоналізму і його популяризації досяг того рівня, що на її базі і для її реалізації повинна була постати самостійна політична сила. Ця ідеологія не вміщувалася в рамки діяльності легальних українських партій. Водночас діяльність численних націоналістичних утворень слід було спрямувати в єдине річище. Політична логіка підказувала, що ідеологічно споріднені націоналістичні гуртки повинні об’єднатися в одну сильну централізовану політичну організацію.

“В ті початкові роки молодий ще революційний рух утвердив своє окреме місце в українському світі своїми бойовими діями проти окупанта. Але з ходом років необхідною потребою часу стало поширити засяг дії УВО і визначити однастайні ідеологічні принципи революційно-визвольному рухові, та ширше й більш всесторонньо розгорнути власну концепцію визвольної політики”, – писав про це вже в середині 60-х років Степан Ленкавський²³.

Щоб ідеологічно підготувати творення ОУН, Провід Українських Націоналістів (ПУН) заснував журнал “Розбудова Нації”. В ньому друкували тільки ідеологічно вивірені матеріали. Серед інших у журналі появляється також праця Степана Ленкавського “Фільософічні підстави “Націоналізму” Донцова”. Про те, яке рецензійне сито перед друком вона пройшла, свідчать такі слова редактора Володимира Мартинця: “До кожного слова, передусім в ідеологічних питаннях, треба було придивлятися просто під побільшуючим склом. Такі статті ще перед редакційним опрацюванням розсилалося в копіях усім членам Проводу та ідеологічної комісії для ознайомлення та отримання їхніх завваг.

²² Ленкавський С. Фільософічні підстави “Націоналізму” Донцова... – С. 272-276.

²³ Ленкавський С. У н'яту річищу смерти // Шлях перемоги. – 1964. – 1 серпня.

Доводилося вести дискусію та листування. Не раз речення чи уступ спричиняли принципову розбіжність і дискусія тривала тижнями, а то й місяцями”²⁴.

Отож, факт публікації праці Степана Ленкавського в “Розбудові Нації” свідчить про те, що його ідеологічні напрацювання вже на підготовчому етапі творення ОУН знаходили поцінування не тільки серед галицького членства СУНМ, але й в Проводу Українських Націоналістів (ПУН) та широкого кола тих націоналістичних організацій (УВО, Група Української Національної Молоді /ГУНМ/ та Легія Українських Націоналістів /ЛУН/ у Чехословаччині), що невдовзі об’єднались у єдину ОУН.

З 28 січня по 3 лютого 1929 року відбувається Установчий Конгрес Українських Націоналістів. Від СУНМ серед 30 делегатів участь у ньому беруть Степан Ленкавський і Степан Охримович, котрі входять до складу ідеологічної комісії поряд з Юліаном Вассияном, Дмитром Андрієвським та Дмитром Демчуком²⁵.

На засіданні ідеологічної комісії С. Ленкавський виголосив реферат “Суверенна Україна та національна революція”. Правда, цей факт заперечує Зиновій Книш²⁶, але і підтверджують його інші авторитетні джерела²⁷.

В процесі засідання ідеологічної комісії виникла гостра полеміка щодо визначення ідеологічних основ ОУН. Петро Мірчук стверджує, що зударилися між собою дві концепції. З одного боку, Юліан Вассиян, Степан Ленкавський і Степан Охримович обстоювали філософсько-ідеалістичні основи українського націоналізму, а на противагу їм Дмитро Андрієвський і Дмитро Демчук намагались увести до ідеології українського націоналізму елементи матеріалістичного світогляду²⁸.

Принципово йому заперечує Зиновій Книш, стверджуючи, що такої дискусії на Конгресі взагалі не було²⁹. Однак Володимир Мартинець, учасник Конгресу, в своїй праці, що вийшла задовго до книг П. Мірчука та З. Книша, однозначно вказує на факт такої ідеологічної дискусії³⁰. А тому слід вважати, що заперечення Зиновія Книша продиктоване не

²⁴ Мартинець В. Українське підпілля від УВО до ОУН. – 1949. – С. 283.

²⁵ Мірчук П. Нарис історії ОУН. Перший том. 1920-1939. За редакцією Степана Ленкавського. – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – С. 90.

²⁶ Книш З. При джерелах українського організованого націоналізму. – Торонто: «Срібна сурма», 1970. – С. 114.

²⁷ Мірчук П. Нарис історії ОУН. Перший том. 1920-1939. За редакцією Степана Ленкавського. – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – С. 90; Спис рефератів, які зголошено на Конгрес Українських Націоналістів // Розбудова нації. – Ч. 1-2. – 1929.

²⁸ Мірчук П. Нарис історії ОУН. Перший том. 1920-1939. За редакцією Степана Ленкавського. – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – С. 91.

²⁹ Книш З. При джерелах українського організованого націоналізму. – Торонто: «Срібна сурма», 1970. – С. 117-118.

³⁰ Мартинець В. Українське підпілля від УВО до ОУН. – 1949. – С. 331.

історичною об'єктивністю, а політичним протистоянням ОУН(м) (до якої він належав) з ОУН(р) (до якої належав П. Мірчук).

На факт дискусії у своїй праці вказує і Степан Ленкавський. “Найдовше затягнулася праця ідеологічної комісії, головою якої був д-р Юліян Вассиян. Там виринула принципова суперечка, як розуміти націю й національний ідеал: чи давати їм ідеалістичну, чи утилітарну інтерпретацію? Майже всі члени комісії стояли переконано на позиціях ідеалізму. Д-р Д. Демчук твердо обороняв “благо нації” як ідеал у розумінні строго утилітарному. Дискусія зійшла на тори глибинної критики систем матеріалізму і мала вигляд семінару метафізики [...] Врешті з д-ром Д. Демчуком устійнено ідеалістичну інтерпретацію і текст спільного проєкту”, – пише Степан Ленкавський³¹.

Для того, щоб зрозуміти, чому саме таку позицію у виробленні ідеологічних основ ОУН займав Степан Ленкавський, слід звернути увагу на те, якою була його світоглядна позиція до цього часу і під впливом яких чинників вона формувалася.

“Візія світлої майбутности батьківщини, а не рахункова калькуляція, – чи стане сил, чи оплатиться, – має вести нас до чину [...]”, – пише Ленкавський у праці “Фільософічні підстави «Націоналізму» Донцова»³².

Отож, візія ідеї, а не “рахункова калькуляція” стає життєвим кредом Степана Ленкавського. Первинність ідеї, а не життєво-матеріального начала стала стрижнем його духовної сутності ще з дитинства, що минало в священичій родині, з того християнського світобачення, яке формувалося під цим впливом³³.

Поціновуючи внесок Степана Ленкавського у вироблення ідеологічних основ ОУН на Конгресі, Микола Климишин вказує, що вони дуже нагадують стиль Декалогу, і він навіть схильний вважати, “що в більшості це праця Ленкавського”³⁴. Однак в особистому архіві Степана Ленкавського автор виявив такий фрагмент його рукописних нотатків (його поки що не вдалось ідентифікувати з цілісно надрукованою

³¹ Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фондації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 411.

³² Ленкавський С. Фільософічні підстави “Націоналізму” Донцова // Розбудова Нації. – 1928. – Ч. 7-8. – С. 276.

³³ Див. детальніше: Сич О. Українська Греко-Католицька Церква в житті Степана Ленкавського // Розстріляна і відроджена Церква. Матеріали науково-практичної конференції до 55-ї річниці ліквідації УГКЦ радянським режимом. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 40-61.

³⁴ Климишин М. Степан Ленкавський // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. – Т. 2. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1985. – С. 290.

працею): “[...] Ідеологічні постанови I Конгресу Українських Націоналістів 1929 р. не були колективною працею комісії, але індивідуальною працею Ю. Вассіяна, до якого ідеологічна комісія внесла незначні доповнення”³⁵.

Отож, основне авторство ідеологічних тез I Конгресу Українських Націоналістів належить Юліану Вассяну. Одначе роль “двох поповичів”, двох студентів-філософів, Степана Ленкавського і Степана Охримовича, полягала в тому, що вони пліч-о-пліч з ним зуміли відстояти такі ідеалістичні основи в ідеології ОУН.

Підсумовуючи можна стверджувати, що в процесі Першого Конгресу Українських Націоналістів відбувалась принципова дискусія щодо визначення філософсько-світоглядних основ ідеології українського націоналізму. З огляду на розташування сил в ідеологічній комісії, підтримка Юліана Вассіяна “крайовиків” Степана Ленкавського та Степана Охримовича стала вирішальною.

В ході дискусії перемогу здобула філософсько-ідеалістична концепція, яка визначила подальше ідеологічне лице ОУН. А тому від початків заснування ОУН стрижневою в її ідеології стала не “рахунково-калькуляційна”, не “утилітаристична”, а саме ідеалістична концепція.

Вже в першій половині лютого 1930 року відбулася перша крайова конференція ОУН. На ній сформовано пропозиції щодо складу Крайової Екзекутиви, з якими голова ПУН полк. Євген Коновалець беззастережно погодився затвердивши цей склад. Богдан Кравців очолив КЕ ОУН ЗУЗ, а в її складі Степан Ленкавський посів становище ідеологічного референта³⁶.

Прикметно, що Степан Ленкавський у ролі ідеологічного референта перебував і в усіх наступних складах КЕ ОУН ЗУЗ (під проводом Юліана Головінського, Степана Охримовича, о. Ярослава Чемеринського, Івана Габрусевича) аж до часу свого арешту 2 листопада 1931 року. Вже з цього факту можна зробити висновок про його вплив на ідеологічне становлення принаймні структури ОУН на ЗУЗ. А ця структура в майбутньому стане основою ОУН-революційної – ОУН (р).

Щодо якісної характеристики першої Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ слід принагідно навести слова Петра Дужого: “Всі вони (члени КЕ ОУН ЗУЗ. – О. С.) майже ровесники Богдана Кравців, усі вони – блискучі публіцисти, автори глибокодумних ідеологічно-політичних праць”³⁷.

³⁵ Ленкавський С. Юліан Вассян (рукописні нотатки). //Архів Степана Ленкавського при Інституті Освітньої Політики в Мюнхені; Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 1. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 440.

³⁶ Мірчук П. Нарис історії ОУН. Перший том. 1920-1939. За редакцією Степана Ленкавського. – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – С. 115.

³⁷ Дужий П. Степан Бандера – символ нації. Частина перша. – Львів: “Галицька Видавнича Спілка”, 1996. – С. 90.

В умовах становлення ОУН, коли різбився її ідеологічний образ та в час, коли українська суспільність була пригнічена недавньою поразкою у визвольних змаганнях 1918–1921 років, ідеологічна референтура в КЕ ОУН ЗУЗ була чи не найважливішою в її діяльності. “В цілій ієрархії референтур “іполіт” (закодоване позначення референтури в підпіллі – О. С.) була найважчою і найважливішою, бо треба було не раз на швидку руку подавати напрямні до питань світогляду, націоналістичної філософії, політичних, стратегічних і тактичних напрямних і т. п.” – так характеризує її діяльність Степан Галамай³⁸. Зважаючи на таке значення ідеологічної референтури, слід відзначити, що Степан Ленкавський володів достатнім рівнем знань, аби перебувати на висоті завдань.

Вияткове значення для ідеологічної роботи мала наявність у КЕ ОУН ЗУЗ друкованих засобів. Степан Ленкавський, перебуваючи в ролі ідеологічного референта КЕ ОУН ЗУЗ, тісно співпрацює з легальним місячником “Юнацтво”³⁹, циклоstileвим журналом “Юнак”, газетою “Український голос” (право на видання якої КЕ ОУН ЗУЗ зуміла перебрати 1929 року), нелегальним “Бюлетенем Крайової Екзекутиви ОУН”.

Поряд із розбудовою мережі ОУН проходив і виховно-вишкільний процес, у який впроваджено культ героїзму, і зокрема, з ініціативи Володимира Яніва та Богдана Романенчука, культ героїв Крут. Найбільше причетними до цього процесу Петро Дужий називає Степана Ленкавського, Степана Охримовича, Івана Габрусевича та Зенона Коссака⁴⁰.

Однак найпоказовішим результатом праці Степана Ленкавського ідеологічній референтурі КЕ ОУН ЗУЗ було укладення ним “Десяти заповідей українського націоналіста”, за якими, на грецький зразок, устійнилася назва Декалогу.

Оскільки у відповідній літературі часто трапляється твердження, що “Степан Ленкавський був співавтором Декалогу”, то не зайвим буде уточнити, що лишень вступ (мotto) до нього написав Іван Габрусевич, а всі пункти належать Степанові Ленкавському⁴¹. Вперше Декалог було розповсюджено поміж націоналістичного членства як вкладку до “Сурми”, в червні 1929 року⁴².

³⁸ Галамай С. *Боротьба за визволення України 1929-1989*. – Львів: “Каменярь”. – 1993. – С. 100.

³⁹ Кравців Б. *Перші гасла і перші стріли. До історії розвитку націоналістичного руху на ЗУЗ* // *Вісник*. – 1951. – Ч. 1. – С. 22.

⁴⁰ Дужий П. *Степан Бандера – символ нації. Частина перша* – Львів: “Галицька Видавнича Спілка”, 1996. – С. 91.

⁴¹ Климишин М. *Степан Ленкавський (у десяти річницю його смерті)* // *Визвольний шлях*. – 1987. – Кн. 11. – С. 1201.

⁴² Детальніше див.: Сич О. *Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН*. – Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 1999. – С. 53-57.

Очевидно, що творення Декалогу не було виявом одномоментного акту, а достатньо тривалим процесом. Протягом півроку після Конгресу Степан Ленкавський намагався скристалізувати ідеологічні основи українського націоналізму в коротких і влучних тезах на взірць Десяти Заповідей Божих. Як у Десяти Заповідях Божих викладено квінтесенцію Христової віри, так і в своїх “Десяти заповідях українського націоналіста” син священика Степан Ленкавський намагався виразити і квінтесенцію віри та покликання українського націоналіста.

Відомо, що ідеологи українського націоналізму виводять основи Декалогу від світоглядної системи Тараса Шевченка. Дослідження витоків Декалогу С. Ленкавського із творчості Тараса Шевченка, чи ґрунтування його точок на окремих творах і поглядах Кобзаря – це особлива і самостійна тема аналізу. Але вже Петро Дужий влучно зазначає, що натхнений саме словом Шевченка про те, що лише боротьбою можна торувати шлях до волі, Степан Ленкавський цю глибинну думку висловлює у Восьмій точці: “...Безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоїї Нації”⁴³.

В історії становлення ідеології українського націоналізму без перебільшення основоположну роль відіграли Микола Міхновський та Дмитро Донцов. Твори другого, як і все його покоління, Степан Ленкавський посилено студював і, як свідчить розвідка “Про філософічні підстави “Націоналізму” Донцова”, дуже глибоко. Крісталізація базових моментів націоналістичного вчення Дмитра Донцова віднайшла своє відображення в Декалозі. Про це ствердно говорять і соратники Степана Ленкавського в боротьбі, і опоненти з інших націоналістичних середовищ. Так, Петро Бaley, співкамерник Степана Ленкавського по Авшвіці і згодом жорсткий опонент ОУН(р), виключений рішенням Міттенвальдської конференції 1948 року з її членів, у край критично ставлячись до писань Дмитра Донцова і, відповідно, до Декалогу Степана Ленкавського, тим не менше стверджує: “В тридцятих роках Донцов став справжнім володарем душ західно-української молоді, “Декалог українського націоналіста” – це вірний переклад політичної філософії Донцова на поточну мову”⁴⁴.

Безперечно, що глибоко Степан Ленкавський був ознайомлений і з поглядами та писаннями Миколи Міхновського. А тому можна допустити, що на форму та зміст Декалогу С. Ленкавського вплив мали також “Десять Заповідей Українця” М. Міхновського.

Як 1929 року організованою націоналістичною силою постала ОУН, так 1902 року завдяки зусиллям Миколи Міхновського постала

⁴³ Дужий П. Степан Бандера – символ нації. Частина перша. – Львів: “Галицька Видавнича Спілка”, 1996. – С. 44.

⁴⁴ Бaley. П. Фронта Степана Бандери в ОУН 1940 р. – Лас Вегас, 1997. – С. 20, 44.

Українська Народна Партія (УНП), яку Степан Ленкавський характеризує як партію “виразно націоналістичного напрямку”⁴⁵. Як Степан Ленкавський опрацював Декалог для потреб ОУН, так і Микола Міхновський для потреб УНП опрацював “Десять Заповідей Українця”, що вперше вийшли друком у Львові⁴⁶.

Отож, ідеї цих двох стовпових ідеологів українського націоналізму, Миколи Міхновського і Дмитра Донцова, знайшли своє відображення в точках Декалогу.

Ось його дослівний виклад.

“Я дух одвічної стихії, що зберіг тебе від татарської потопа й поставив на грані двох світів творити нове життя:

1. Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за Неї.

2. Не дозволиш нікому плямити слави, ні чести Твоїї Нації.

3. Пам’ятай про великі дні наших Визвольних Змагань.

4. Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирова Тризуба.

5. Пімсти смерть Великих Лицарів.

6. Про справу не говори з тим, з ким можна, а з ким треба.

7. Не завагаєшся виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагатиме добро справи.

8. Ненавистю і безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоїї Нації.

9. Ні просьби, ні грозьби, ні тортури, ані смерть не приневолять Тебе виявити тайни.

10. Змагатимеш до поширення сили, слави, багатства й простору Української держави”.

Слід зауважити, що такий виклад Декалогу є вже кінцево схваленим варіантом. А первісний авторський варіант мав деякі відмінності⁴⁷.

В чітких і коротких точках Декалогу Степан Ленкавський відобразив реальні умови визвольної боротьби того часу. Тому слід вважати, що джерелом для творення Декалогу були не тільки світоглядні ідеї Тараса Шевченка, Миколи Міхновського та Дмитра Донцова, але й реальний, не теоретичний, а організований український націоналізм у динаміці його дії.

⁴⁵ Ленкавський С. Націоналізм на Україні (рукопис, машинопис з авторськими виправленнями, 74 арк.). //Архів Степана Ленкавського при Інституті Освітньої Політики в Мюнхені; Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 1. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 424.

⁴⁶ Мартинець В. Українське підпілля від УВО до ОУН. – 1949. – С. 121.

⁴⁷ Мірчук П. Нарис історії ОУН. Перший том. 1920-1939. За редакцією Степана Ленкавського. – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – С. 126-127.

Декалог для підпільної ОУН у дуже скорому часі після його написання набув надзвичайно символічного значення. Члени ОУН завжди розпочинали свої підпільні сходини з команди “на струнку” та проказування Декалогу. Це стало ритуальною нормою внутрішньоорганізаційних заходів ОУН, а пункти Декалогу в житті кожного націоналіста грали роль непорушного закону.

На Декалозі виховалося ціле покоління борців за незалежність України. Зі словами “Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за неї!” тисячі повстанців УПА та підпільників ОУН гинули від ворожої кулі на полі бою, підривались на останній гранаті в кривівці та вмирали від тортур у польських, німецьких та радянських тюрмах і концтаборах. Такими їх виховав Декалог, а отже такими їх виховав Степан Ленкавський.

Степан Ленкавський і сам був зразковим прикладом того, чого вимагав від членів ОУН його Декалог. У цьому аспекті його найвлучніше схарактеризував Микола Климишин: “Він жив ідеєю, цілковито відданий Організації Українських Націоналістів-революціонерів. Не мав нічого свого – ні родини, ні рідні, ані хати. Всім для нього була ОУН, і він для неї жив. Найкраще його можна схарактеризувати, назвавши його монахом ОУН”⁴⁸.

2 листопада 1931 року Степана Ленкавського в числі інших учасників Першого Конгресу Українських Націоналістів – Юліана Вассіяна, Осипа Бойдуника, Олесья Бабія, Євгена Зиблікевича та Зенона Пеленського – було арештовано та засуджено польською владою на чотири роки ув’язнення⁴⁹.

У 1935 році Степан Ленкавський вийшов на волю. Він застав той стан, коли мережа ОУН у Краї була розгромлена, провідне членство виарештоване, а легальні й підпільні видання ОУН зліквідовані⁵⁰.

Степан Ленкавський відмовився входити до складу КЕ ОУН ЗУЗ, очолюваної Левом Ребетом, маючи недовір’я до деяких провідних членів (а зокрема до Романа Барановського)⁵¹.

Однак, деякі дані дають можливість стверджувати, що і в цей передвоєнний період діяльності ОУН ЗУЗ Степан Ленкавський не полишає ідеологічної роботи.

Середина 30-х років у діяльності ОУН ЗУЗ характеризується також припиненням виходу майже всіх наявних у Краї та за кордоном

⁴⁸ Климишин М. Степан Ленкавський // *Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславіщини.* – Т. 2. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1985. – С. 291-292.

⁴⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1001. – Арк. 43.

⁵⁰ Дужий П. Степан Бандера – символ нації. Частина друга. – Львів: “Галицька Видавнича Спілка”, 1997. – С. 89-90.

⁵¹ Дем’ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин-“Лицар”. – Львів, 2003. – С. 341.

націоналістичних видань. У 1-му томі “Нарису історії ОУН” П. Мірчука, який редагував Степан Ленкавський, багатозначно зауважено, що **“ініціатива відновлення націоналістичних видань вийшла від т. зв. «старої гвардії», провідних членів ОУН”**⁵². Факти дають можливість опосередковано висувати, що до числа цієї “старої гвардії” належав і Степан Ленкавський.

Відомо, що тоді він тісно співпрацював з Іваном Мітрингою, Борисом Левицьким та Романом Паладійчуком. Степан Мечник навіть стверджує, що сам Степан Ленкавський визнавав себе їхнім зверхником⁵³.

Серед низки інших наново зініційованих націоналістичних видавничих проєктів слід виділити успішний концерн “Дешева книжка”, чім керівником був Роман Паладійчук, а в складі концерну – журнал “Антибольшевик”, редактор Іван Мітринга. До найбільших за тиражем належав і львівський тижневик “Нове село”, з яким тісно співпрацював Борис Левицький. Загалом, “видавництво зразу здобуло собі велику популярність серед націоналістичної молоді на західноукраїнських землях і його щомісячні книжкові видання невеличкого формату розходилися багатотисячним накладом”. Однак з уваги на те, що видавництво не хотіло координувати своїх дій з тодішньою КЕ ОУН ЗУЗ, остання дала наказ своїм членам його бойкотувати, і воно невдовзі занепало⁵⁴.

В 1938 році Степан Ленкавський погоджується співпрацювати з часописом КЕ ОУН ЗУЗ “Вісті”. Він на коротко прибуває до Львова та невдовзі знову повертається до села Загвіздя⁵⁵.

Свою ідеологічну діяльність в ОУН Степан Ленкавський активізує в Кракові, куди він перебрався відразу ж після окупації Західної України радянськими військами⁵⁶.

ОУН переживає етап розколу. Степан Ленкавський робить свій вибір⁵⁷. 10 лютого 1940 року сформовано Револьюційний Провід ОУН під орудою Степана Бандери. С. Ленкавський входить до його складу і займається питаннями ідеології⁵⁸.

⁵² Мірчук П. *Нарис історії ОУН. Перший том. 1920-1939. За редакцією Степана Ленкавського.* – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – С. 477-478.

⁵³ Мечник С. *Люди, роки, події (спогади; четверта частина).* – Мюнхен, 1986. – С. 31.

⁵⁴ Мірчук П. *Нарис історії ОУН. Перший том. 1920-1939. За редакцією Степана Ленкавського.* – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – С. 479-480.

⁵⁵ Дем'ян Г. *Генерал УПА Олекса Гасин-“Лицар”.* – Львів, 2003. – С. 341, 343.

⁵⁶ Ципердюк М. *Загвіздя. 600 років.* – Івано-Франківськ, 1994. – С. 18.

⁵⁷ Косик В. *Україна і Німеччина у Другій світовій війні.* – Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993. – С. 81-82.

⁵⁸ Климишин М. *Степан Ленкавський (у десяти річницю його смерті) // Визвольний шлях.* – 1987. – Кн. 11. – С. 1203.

У грудні 1940 року ОУН(р) оприлюднює свій програмний документ – “Маніфест Організації Українських Націоналістів”⁵⁹. Дослідники історії українського націоналізму рідко приділяють йому увагу, хоча він має принципове значення, оскільки закладені в ньому ідеї стають базовими для подальших політично-програмових напрацювань ОУН(р).

Всупереч твердженням про тоталітарний характер ОУН(р), “Маніфест” наскрізь пройнятий демократизмом. Квінтесенцією його змісту є проголошення двох основних ліній у програмовій діяльності ОУН(р): права народів на незалежність та права людини⁶⁰. Уперше і на довгу перспективу ОУН(р) проголошує програмове гасло “Свобода народам! Свобода людині!”

Очевидно, що такі програмові документи хоч і відображають колективне бачення, але водночас мають конкретного автора, який зумів синтезувати колективні думки та прийняти для всіх їх сформулювати. На те, що виразник програмових ідей чільних членів ОУН(р) у формі “Маніфесту” став Степан Ленкавський, достатньо прозоро вказує Петро Дужий, відповідаючи своє ж запитання “Хто автор документу?”⁶¹.

На авторство Степана Ленкавського щодо гасла “Свобода народам! Свобода людині!” вказує сучасник тих подій і один з провідних діячів ОУН(р) Василь Кук⁶².

У квітні 1941 р. у Кракові відбувся II Надзвичайний Великий Збір ОУН. На Зборі Степан Ленкавський у комісії пропаганди очолював секцію політичної пропаганди⁶² і доповідав про питання ідеології, пропонуючи постанови ідеологічних уточнень. Ці постанови ухвалив Збір і, очевидно, вони також несуть на собі відбиток його авторського впливу. При формуванні Проводу ОУН(р) С. Ленкавський ввійшов до його складу як третій заступник (два інші – Ярослав Стецко та Микола Лебедь) і одночасно пропагандивний референт.

Відслідковуючи процеси міжнародної політики, Провід ОУН(р) активно готувався до німецько-радянської війни, ознаки якої вирізьблюються все чіткіше. На випадок війни він розробляв план “Боротьба і діяльність ОУН під час війни”⁶³. Пропагандивно-ідеологічну

⁵⁹ *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 (збірка документів). Бібліотека українського підпілля ч. 1.* – (Б. м. в.): Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955. – С. 21-23.

⁶⁰ Косик В. *Розкол ОУН у світлі документів.* – Київ, видання Українського Інституту освітньої політики (Мюнхен), 2002. – С. 22.

⁶¹ Дужий П. *Степан Бандера – символ нації. Частина друга.* – Львів: “Галицька Видавнича Спілка”, 1997. – С. 65-66.

* Таке твердження прозвучало з уст Василя Кука під час презентації першого тому праць Степана Ленкавського “Український націоналізм” у Києві 08.11.2002 р.

⁶² Мірчук П. *Нарис історії ОУН. Другий том (машинопис) // Архів Степана Ленкавського при Інституті освітньої політики (Мюнхен).* – С. 630.

⁶³ *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 (збірка документів). Бібліотека українського підпілля ч. 1.* – (Б. м. в.): Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955. – С. 48-57.

частину плану опрацьовував Степан Ленкавський⁶⁴, залучивши до цієї праці широке коло української творчої інтелігенції, яка емігрувала до Польщі перед радянською небезпекою⁶⁵. Окрім того, вони заготовували величезну кількість пропагандивного матеріалу, який з успіхом використовували похідні групи ОУН у центральному та східному регіонах України⁶⁶.

З початком війни 3 липня 1941 року прибуває до Львова і Степан Ленкавський⁶⁷. Очолована ним пропагандивна референтура примістилася на вул. Валувій під назвою Інститут Націоналістичної Освіти⁶⁸. Як і у Кракові, у Львові Степан Ленкавський знову згуртовує навколо себе поважний гурт представників української творчої та наукової інтелігенції⁶⁹.

Пропагандивна референтура безупинно забезпечує агітаційними матеріалами та інструкціями все нові націоналістичні групи, що вирушають на Схід України. Така напружена робота затримує виїзд самого С. Ленкавського на Київ, куди він має попереднє призначення від Проводу. Врешті, 29 липня 1941 року, за день до виїзду, його арештовує німецька поліція⁷⁰.

Степан Ленкавський перебував у німецьких тюрмах у Львові на вул. Лонцького, у Кракові на вул. Монтелюпіх, у концтаборі смерті Авшвіц (Освенцім) до 19 грудня 1944 року⁷¹. Після звільнення з концтабору Степан Ленкавський спочатку перебував у Кракові⁷², а потім перед наступом радянських військ емігрував на захід⁷³.

⁶⁴ Стецько Я. 30 червня 1941. Проголошення відновлення держаности України. – Торонто, 1967. – С. 50.

⁶⁵ Климишин М. Данило Чайковський // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславіщини. – Т. 2. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1985. – С. 318; Кейван І. Богдан Стебельський // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславіщини. – Т. 2. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1985. – С. 121.

⁶⁶ Климишин М. Степан Ленкавський (у десяту річницю його смерті) // Визвольний шлях. – 1987. – Кн. 11. – С. 1204.

⁶⁷ Стецько Я. 30 червня 1941. Проголошення відновлення держаности України. – Торонто, 1967. – С. 178.

⁶⁸ Ленкавський С. Данило Чайковський (життя й діяльність) // Шлях перемоги. – 1972. – 16 серпня.

⁶⁹ Стецько Я. Сеньор ОУН – націоналіст-мислитель. Слово Голови Проводу ОУН над могилою сл. пам. С. Ленкавського // Шлях перемоги. – 1977. – 13 листопада.

⁷⁰ Судова справа “Степан Ленкавський проти вільної держави Баварія” // Архів Степана Ленкавського при Інституті освітньої політики (Мюнхен). – Арк. 2.

⁷¹ Судова справа “Степан Ленкавський проти вільної держави Баварія” // Архів Степана Ленкавського при Інституті освітньої політики (Мюнхен). – Арк. 2; Мечник С. Люди, роки, події (спогади; четверта частина). – Мюнхен, 1986. – С. 30.

⁷² Климишин М. В поході до волі. Спомини. Том II. – (Б. м. в.; б. д. в.). – С. 165.

⁷³ Антонович О. Спогади. – Київ–Вашингтон, 1999. – С. 334–336.

Війна закінчилася в травні 1945 року. А вже наприкінці червня до Мюнхена, що став центральним осередком українського політичного життя в Західній Європі, прибув Степан Бандера. Провідні члени ОУН, що вийшли з концтаборів, зустрівшись з тими членами ОУН, які прибули на еміграцію як члени Закордонного Представництва УТВР, створили Закордонний Центр ОУН, який на першій конференції в Мюнхені було перейменовано на Закордонні Частини ОУН. До складу Проводу ЗЧ ОУН ввійшов і Степан Ленкавський⁷⁴.

Пріоритетними завданнями, які Провід ЗЧ ОУН поставив перед собою, були: 1) налагодити зв'язок з проводом ОУН в Україні та надати йому посильну допомогу у веденні підпільної боротьби; 2) налагодити політичну роботу в більших скупченнях української еміграції; 3) організувати систему безпеки перед діями агентури радянських спецслужб.

До реалізації кожного із цих завдань був причетний Степан Ленкавський (референтура К-3, “закритий сектор” тощо).

Маючи досвід системної ідеологічної праці в довоєнний період діяльності ОУН, Степан Ленкавський ефективно розбудовує структуру такої роботи і в Проводі ЗЧ ОУН. Це особливо дає свій ефект наприкінці 40-х років, коли новітня українська еміграція масово розселяється з Європи в різні кінці світу. Петро Балеї, який у той час ще входив до складу ЗЧ ОУН, пізніше напише: “Під час переселення таборів на позаокеанські континенти, бандерівці за відповідною програмою розіслали й розмістили своїх ідеологічних пропагаторів у пунктах більшого скупчення нових емігрантів і старих [...]”⁷⁵.

Вже з перших нарад ЗЧ ОУН виявилися значні розбіжності між двома групами членів проводу – тими, що вийшли з німецьких концтаборів, і тими, які прибули з України, – в баченні подальшого організаційного та ідейно-програмового розвитку клітин ОУН за кордоном. Поступово в Проводу ЗЧ ОУН склалася опозиція, а розбіжності набули характеру тривалого внутрішньоорганізаційного конфлікту.

Якщо згрупувати вимоги опозиції щодо змін, то серед них окремо можна виділити групу **ідеологічно-світоглядних змін** (заперечення винятковості філософсько-ідеалістичної основи українського націоналізму, визнання “аморальності” ідеології Дмитра Донцова та заперечення загалом його позитивного впливу на формування ідеології українського націоналізму)⁷⁶.

⁷⁴ Мірчук П. *Революційний змаг за УССД. Том 2.* – Нью-Йорк–Торонто–Лондон, 1987. – С. 155-156.

⁷⁵ Балеї. П. *Фронда Степана Бандери в ОУН 1940 р.* – Лас Вегас, 1997. – С. 117.

⁷⁶ Кричевський Р. *ОУН в Україні – ОУНз і ЗЧ ОУН. Причинки до історії українського націоналістичного руху.* – Нью-Йорк–Торонто, 1962. – С. 39-41.

Філософсько-ідеалістична основа ідеології ОУН та визнання провідного впливу Дмитра Донцова на формування ідеології українського націоналізму (без його абсолютизації) – це була та площина дискусії, яка безпосередньо зачіпала Степана Ленкавського як співтворця ідеологічних підвалин ОУН.

Ще при виході з концтабору Авишвіц та прибутті до Кракова його насторожив той факт, що присяга вояка УПА не містить згадки про Бога. На вияснення о. Івана Гриньоха, одного з активістів майбутньої опозиції в ЗЧ ОУН, що в лавах УПА перебувають також і представники національних меншин, які в Бога не вірують, С. Ленкавський тоді лише коротко закинув: “То неправильно!”⁷⁷.

В процесі розвитку дискусії в ЗЧ ОУН це позиціонування набуло свого подальшого розвитку. Степан Ленкавський зайняв сторону Степана Бандери. Етапним пунктом розвитку подій стала Друга Надзвичайна конференція у Міттенвальді 28–31 серпня 1948 року. На ній С. Ленкавський виголосив доповідь “Генеза і розвиток нездорових явищ в організації за кордоном”⁷⁸.

Щодо питання ідеологічної дискусії в ЗЧ ОУН інтерес для дослідника становить лист С. Ленкавського як ідеолога ЗЧ ОУН до Петра Полтави – визнаного ідеолога націоналістичного підпілля в Україні. У ньому, до речі, виринає той цікавий факт, що коли під натиском опозиції Провід ЗЧ ОУН усунув з програми юнацького вишколу Декалог, то виявилось, що юнаки його потай переписують з мельниківських видань і “нелегально” розповсюджують поміж себе, а тому Провід знову змушений був відновити цей пункт програми як обов’язковий⁷⁹.

Внутрішньоорганізаційні дискусії тривали до 1954 року і в кінцевому підсумку від ЗЧ ОУН відокремилася фракція, що назвала себе ОУН за кордоном (ОУНз).

Степан Ленкавський входить до найчисльнішого складу Проводу ЗЧ ОУН – т. зв. “Трійки”, що обирається конференцією і формує решту складу Проводу. До смерті Степана Бандери, окрім нього самого, до “Трійки” входять Степан Ленкавський та Ярослав Стецько. Оскільки С. Бандера відповідає за цілісність організаційних справ, Я. Стецько здебільшого займається питаннями зовнішньої політики, то С. Ленкавський відповідає за питання внутрішньої політики, а в т. ч. і за ідеологічні питання.

Незважаючи на всі колізії періоду становлення Закордонних Частин ОУН, її внутрішнє життя будується за принципами, які успішно були

⁷⁷ Климшин М. В походи до волі. Спомини. Том II. – (Б. м. в.; б. д. в.). – С. 165-166.

⁷⁸ Мечник С. Люди, роки, події (спогади; четверта частина). – Мюнхен, 1986. – С. 30.

⁷⁹ Лист до Петра Полтави // Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том I. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 301-306.

апробовані практикою довгорічної підпільної боротьби в Україні. Зокрема, Провід ЗЧ ОУН велику увагу приділяє внутрішньоорганізаційним вишколам членства, особливо того, що влилося в лави ОУН уже в еміграції.

Аналіз матеріалів Архіву Степана Ленкавського при Інституті освітньої політики (Мюнхен) та Архівної збірки ОУН у Нью-Йорку показує, що С. Ленкавський відігравав вирішальну роль у визначенні структури, тематики та організації таких вишкільних лекцій з історії та ідеології українського націоналізму⁸⁰. Йому самому належить авторство низки виявлених вишкільних лекцій з історії та ідеології українського націоналізму⁸¹.

Важливим пріоритетом у діяльності ЗЧ ОУН було вивчення підрадянської дійсності та ведення на основі здобутого матеріалу систематичної ідеологічно-пропагандивної роботи. Від 1953 до 1963 років у структурі Проводу ЗЧ ОУН діяла Референтура підсовєтських справ (РПС), яку очолював Степан Ленкавський⁸². Більшість виявлених праць Степана Ленкавського, підготовлених у контексті діяльності РПС, опубліковано в другому томі збірника його творів⁸³. Стрижнем ідеологічних напрацювань у цьому напрямі стає розвінчування денационалізаційної політики радянського режиму. Особливу цінність серед праць С. Ленкавського цього напрямку дістає “Національна політика большевиків в Україні”⁸⁴.

Без уваги на ті формальні становища, які в структурі ЗЧ ОУН посідав Степан Ленкавський (зокрема, після смерті С. Бандери і до 1968 року він очолював ЗЧ ОУН), він активно провадив публіцистичну діяльність. Для аналізу його ідеологічних напрацювань важливе значення мають статті, опубліковані в українських еміграційних часописах: “Українська трибуна”, “Український самостійник”, “Визвольна політика”. “Сурма”, “Вісник”, “Визвольний шлях” і насамперед – “Шлях перемоги”. Більшість із них опубліковані в першому та другому томах збірника його творів⁸⁵.

⁸⁰ Ленкавський С. Робота референтури вишкіль (рукопис) // Архівна збірка ОУН (Нью-Йорку); Ленкавський С. Передумови успіху вишкільної праці над членством (рукопис) // Архівна збірка ОУН (Нью-Йорку); Ми і наше докільля (рукописний план вишколу) // Архівна збірка ОУН (Нью-Йорку); В союзному фронті проти спільного ворога (рукописний план вишколу) // Архівна збірка ОУН (Нью-Йорку).

⁸¹ Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 1. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 48-101, 102-117, 141-170, 171-192, 264-269, 270-285.

⁸² Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 2. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 13-14.

⁸³ Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 2. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002.

⁸⁴ Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 2. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 26-81.

⁸⁵ Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 1. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002; Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 2. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002.

Однак, найрельєфніше вплив Степана Ленкавського на розвиток ідеології ЗЧ ОУН виявляється при аналізі його ролі у формуванні ідеологічних постанов конференцій та зборів ЗЧ ОУН*.

Зокрема, текстологічний аналіз виявленого в Аріхіві Степана Ленкавського при Інституті освітньої політики (Мюнхен) рукопису “Ідеологічні основи Організації Українських Націоналістів”⁸⁶ показує його органічний зв’язок з ідеологічними постановами П’ятої конференції ЗЧ ОУН та “Головними ідеологічними й політичними принципами” (особливо в розділах IV і V), ухваленими IV Великим Збором ОУН, а також і зі ствердженнями і тезами V Великого Збору ОУН “Провідні ідеї сучасних культурних процесів в Україні”⁸⁷.

Аналогічну близькість і навіть часткову ідентичність виявляють праця С. Ленкавського “Провідні ідеї визвольних процесів в Україні”⁸⁸ та розділ “Провідні ідеї сучасних культурних процесів в Україні” із розділу “Тези, ствердження, постанови” матеріалів V Великого Збору ОУН⁸⁹.

Отож, все наведене вище вказує на те, що в еміграційному періоді діяльності ОУН(р) Степан Ленкавський і надалі вирішально впливав на вироблення її ідеологічного образу.

Від часу своєї появи в керівному складі Спілки Української Націоналістичної Молоді Степан Ленкавський відіграв важливу роль у процесі її ідеологічного становлення. Його праця “Філософічні підстави “Націоналізму” Донцова” стала етапною для визнання його провідним ідеологом у середовищі СУНМ та висунення на помітні позиції серед ідеологів інших розрізнених українських націоналістичних організацій у процесі їхнього об’єднання в рамках єдиної ОУН.

Під час Установчого Конгресу Українських Націоналістів Степан Ленкавський працював в ідеологічній комісії і разом зі Степаном Охримовичем відіграв вирішальну роль в обстоюванні філософсько-

* Сьома конференція ЗЧ ОУН, що відбувалася напередодні IV Великого Збору ОУН, була останньою в історії ЗЧ ОУН, і починаючи від цього Збору (1968 р.), такої назви більше не вживали.

⁸⁶ Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 1. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 480-482.

⁸⁷ ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 (збірка документів). Бібліотека українського підпільника ч. 1. – (Б. м. в.): Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955. – С. 343-346; Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Перший том. Постанови. – (Б. м. в.): Видання Організації Українських Націоналістів, 1969. – С. 106-116; П’ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. – (Б. м. в.): Видання Організації Українських Націоналістів, 1975. – С. 236-265.

⁸⁸ Ленкавський С. Український Націоналізм. Твори. Том 1. За редакцією Олександра Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 483-500.

⁸⁹ П’ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. – (Б. м. в.): Видання Організації Українських Націоналістів, 1975. – С. 236-265.

ідеалістичних основ ідеології ОУН, запропонованих Юліаном Вассияном.

У процесі творення Крайової Екзекутиви та структури ОУН на західно-українських землях СУНМ стала організаційною та ідеологічною основою ОУН. Степан Ленкавський, ввійшовши до складу першої КЕ ОУН ЗУЗ як ідеологічний референт та займаючи це становище в усіх інших її складах аж до свого арешту 1931 року, вирішально впливав на вироблення ідеологічної лінії ОУН на ЗУЗ.

Найважливішим підсумком діяльності Степана Ленкавського на становищі ідеологічного референта КЕ ОУН ЗУЗ стало написання “Десяти заповідей українського націоналіста” (Декалогу). На змісті Декалогу відобразилися національно-визвольні погляди Тараса Шевченка та ідеологічні напрацювання Миколи Міхновського і Дмитра Донцова. У скристалізованій формі Декалог виразив ідеологічні тези, ухвалені на Установчому Конгресі Українських Націоналістів. Для підпільної ОУН він набув символічного значення, і в житті кожного націоналіста відігравав роль непорушного морального закону.

Степанові Ленкавському належить визначальна роль у розвитку ідеології ОУН(р) після розколу єдиної ОУН 1940 року. Адже основою для ОУН(р) стала структура ОУН на ЗУЗ, а Степан Ленкавський у Революційному Проводі й надалі відігравав головну ідеологічну роль. Під його безпосереднім впливом готують такі програмові документи ОУН(р) як “Маніфест Організації Українських Націоналістів”, ідеологічні уточнення до постанов Другого Надзвичайного Великого Збору ОУН, ідеологічно-пропагандивна частина плану “Боротьба і діяльність ОУН під час війни”.

В еміграції Степан Ленкавський належить до Проводу ЗЧ ОУН. У дискусії з опозицією він обстоює закладені ще на Установчому Конгресі Українських Націоналістів філософсько-ідеалістичні основи ідеології ЗЧ ОУН, а в практичній діяльності ЗЧ ОУН налагоджує систему зовнішньої ідеологічно-пропагандивної роботи в місцях скупчення української еміграції та систему внутрішньоорганізаційних (у т. ч. й ідеологічних) вишкільних членства, під час підготовки конференцій ЗЧ ОУН та Великих Зборів ОУН він визначально впливає на зміст їхніх ідеологічних постанов.

Визнаний у націоналістичному середовищі ідеолог, Степан Ленкавський, перебуваючи на еміграції, все ж таки, не залишив по собі фундаментально скристалізованої праці з ідеології українського націоналізму. Його ідеологічні напрацювання розпорошені в масиві публіцистичних статей у націоналістичній пресі та окремих книжкових збірниках, вишкільних внутрішньоорганізаційних лекцій, аналітичних розвідок РПС, постанов, резолюцій та стверджень Конференцій ЗЧ ОУН та IV і V Великих Зборів ОУН.

Ідеологічні напрацювання Степана Ленкавського максимально спрямовані на адаптацію ідеологічних засад ОУН до потреб її поточної діяльності і боротьби.

Таким чином, Степан Ленкавський від заснування ОУН 1929 року і до кінця свого життя (1979) мав значний вплив на формування ідеологічних основ ОУН та розвиток ідеології ОУН(р) після розколу ОУН 1940 року.

Такий висновок дозволяє в подальших дослідженнях історії та ідеології ОУН зважати на особистий вплив Степана Ленкавського на них, а отже сприятиме завершеності та повноцінності їхнього відображення.